

TORNARÀ LA INDÚSTRIA A L'ANOIA?

ANTONI OLIVÉ I TOMÀS

INTRODUCCIÓ¹

La fotografia que il·lustra aquest article, datada el 1933 i dipositada a l'Arxiu fotogràfic Municipal d'Igualada (ACAN), evoca el que ha estat Igualada durant dècades: fàbriques, xemeneies, fum, prosperitat. Prosperitat per als empresaris d'aquestes fàbriques, però també per als seus treballadors. Molts de nosaltres hem pogut anar a la universitat, tot i ser fills d'obrers manuals del tèxtil, gràcies a les hores extra que es pagaven en aquesta indústria. Durant tot el segle XX, Igualada era coneguda arreu per la seva indústria, especialment per la seva indústria tèxtil, però també per d'altres sectors d'activitat, com la pell, el metall o les arts gràfiques.

En la darrera dècada, moltes empreses han tancat i s'han perdut molts llocs de treball, particularment en el tèxtil i en la pell. En el gràfic de la pàgina següent podem veure que el nombre d'assalariats a la indústria a l'Anoia va disminuir dels 13.438 de l'any 2000 als 7.757 de l'any 2012. Les raons han estat diverses: la pèrdua de competitivitat, la deslocalització de determinades activitats a països amb costos laborals més baixos, la irrupció al mercat espanyol de producte fabricat a l'Àsia en el cas del tèxtil...

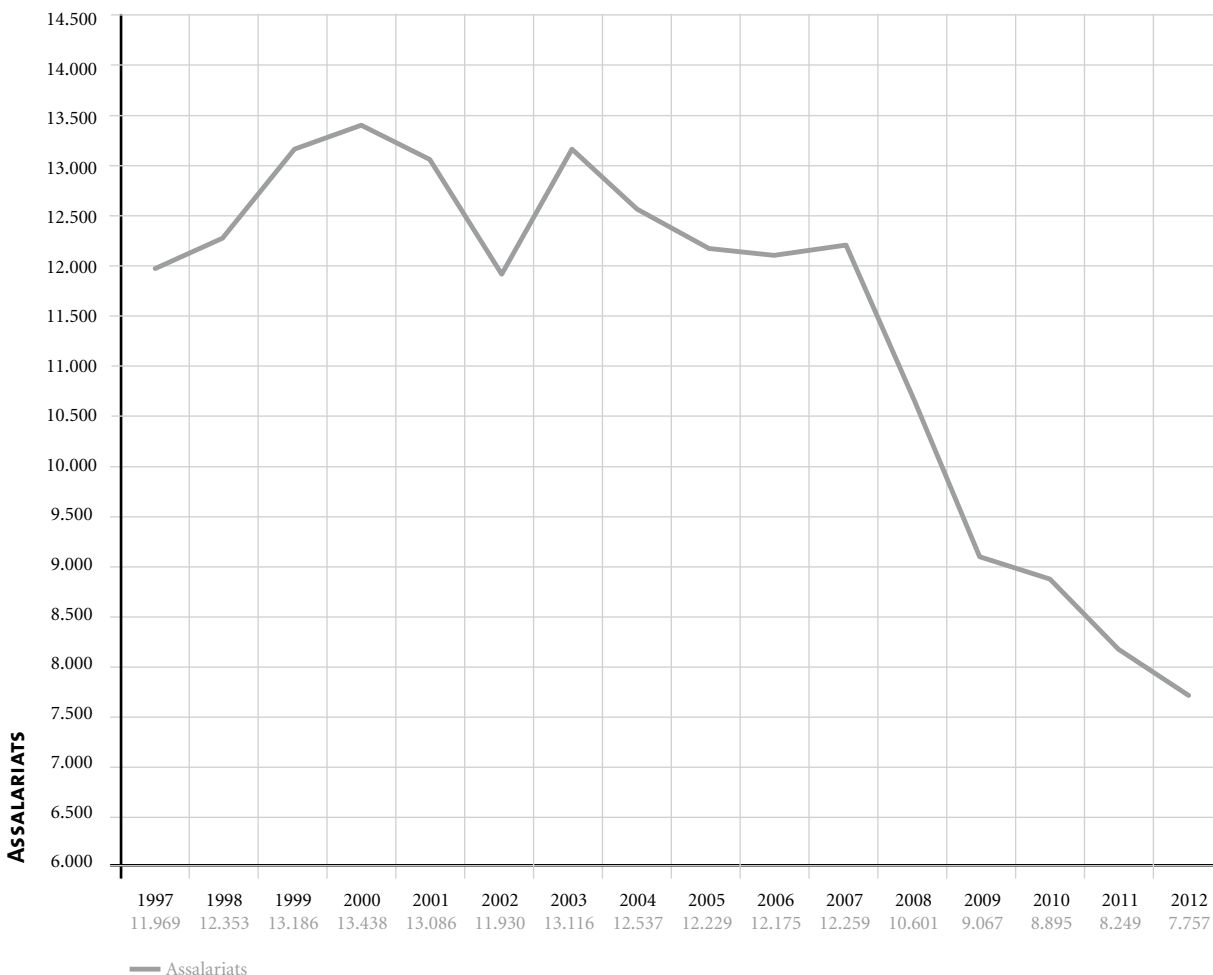
Recentment ha sorgit a casa nostra un debat ciutadà al voltant de si la indústria tèxtil tornarà a

l'Anoia. En contra del que puguem pensar, aquest és un debat que s'està produint també a Catalunya. Però on el debat sobre el retorn de la manufactura és més intens és als EUA, a jutjar per la munió d'articles periodístics i opinions d'experts que podem llegir als principals mitjans de comunicació nord-americans. El rerefons d'aquest debat és si un eventual retorn de la manufactura a Occident permetria la recuperació dels llocs de treball perduts i, de retruc, la recuperació d'una classe mitjana que ha perdut pes demogràfic i poder adquisitiu, com a conseqüència de la deslocalització industrial. En qualsevol cas, aquest és un debat que s'ha produït fonamentalment al llarg del 2013.

LA RESPOSTA A LA PREGUNTA

La indústria tornarà a Occident. Hi ha moltes raons per pensar en un retorn de la manufactura. Però no sabem quan es produirà aquest retorn, ni a quin ritme, ni quin percentatge de la manufactura deslocalitzada en els darrers quinze anys acabarà tornant. Tanmateix, la indústria que tornarà serà molt diferent de la indústria que coneixíem. Serà una indústria intensiva en capital i coneixement, automatitzada, i que crearà pocs llocs de treball, molt qualificats, i potser ben remunerats. Per tant, el retorn de la manufactura a Occident no servirà per recuperar els llocs de treball perduts ni per recuperar el pes demogràfic i el poder adquisitiu de la classe mitjana.

1. Article basat en una conferència pronunciada per l'autor a l'AUGA d'Igualada el dia 13 de gener de 2014.

ASSALARIATS A LA INDÚSTRIA A L'ANOIA

Respecte a l'Anoia, la pregunta és si tornarà la indústria tèxtil. La meua opinió és que no tornarem a veure seccions de confecció amb centenars de persones com les que tenien les grans empreses tèxtils d'Igualada. En tot cas, el que veurem és un operari, potser un enginyer industrial, menant un grup de quinze o vint màquines tricotoses integrals. I tampoc no estic segur que ho acabem veient. Perquè tornéssim a veure seccions de confecció caldria que els salaris baixessin tant

que s'equiparessin als salaris dels treballadors dels països asiàtics. I això és difícil que passi i potser no és desitjable.

PER QUÈ ÉS TAN IMPORTANT LA INDÚSTRIA?

Ho és per diverses raons. Primera, perquè la indústria genera llocs de treball en d'altres sectors d'activitat, com els serveis. Segona, perquè sense

indústria no hi ha llocs de treball qualificats i ben remunerats, no hi ha classe mitjana i no hi ha consum intern. «Sin industria no hay país» era el títol d'un article publicat a *El País* el 22 de desembre del 2013. I tercera, perquè sense indústria no hi ha innovació.

Respecte a la segona raó, ¿és possible que hi hagi indústria i no hi hagi llocs de treball ben remunerats? Sí, si apostem pel model de competir a nivell global en costos. Podem rebaixar-nos el salari i renunciar a les condicions laborals que tenim, amb la finalitat de fabricar productes destinats a l'exportació. No podem devaluar la moneda perquè els nostres productes siguin més competitius als mercats exteriors, però ens podem «devaluar» el salari, fer allò que anomenem una «devaluació interna». Això ens planteja el dilema següent: ¿ens interessa que tornin llocs de treball poc qualificats i mal pagats, però llocs de treball al capdavant, si perquè tornin hem de rebaixar-nos molt el salari i tornar a les condicions laborals de fa moltes dècades?

Respecte a la tercera raó, els professors Pisano i Shih, de la Harvard Business School, autors de *Producing Prosperity: Why America Needs a Manufacturing Renaissance*, defensen que les innovacions tecnològiques provenen del que aprenem en la fabricació. Segons ells, en les indústries més dinàmiques és crític que la fabricació estigui al costat de la recerca. Perdre la fabricació implica perdre la capacitat d'innovar. Si deslocalitzem, perdem coneixement i passem a dependre de la innovació que fan els altres. Si deslocalitzem, els nostres enginyers perden la seva comprensió del procés productiu i poden arribar a dissenyar productes que no es poden fabricar. Aquests autors fan una llista de les tecnologies en què els EUA han perdut coneixement a causa de la deslocalització a Taiwan, en indústries com l'electrònica o la foneria, i critiquen els que defensen que té sentit econòmic mantenir als EUA la recerca i el màrqueting i traslladar la fabricació a països amb costos salarials baixos; el que ells

anomenen el model Apple, que considera que el valor d'un iPhone o d'un iPad rau en el disseny, el software, la creació de marca i la distribució, no pas en el muntatge.

LA PARADOXA DE LA PRODUCTIVITAT

Tanmateix, la pèrdua de llocs de treball a la indústria no es deu només a la deslocalització, sinó també a l'increment de la productivitat. Com més augmenti la productivitat, menys llocs de treball es crearan. A la indústria cada dia veurem més robots, més ordinadors, més automatització i menys persones. Cada any visito les cadenes de muntatge de la SEAT amb alumnes. Cada any el primer operari que trobem ens el trobem més enllà. Cada any hi ha més robots. I mentre fem la visita em pregunto: si els cotxes els fan robots, qui comprarà els cotxes? Aquesta és la paradoxa de la productivitat: cada dia som més productius, però cada dia necessitem menys gent per fabricar el mateix.

Els professors Brynjolfsson i McAfee, del MIT, autors de *Race Against the Machine*, sostenen que el canvi tecnològic ha destruït més llocs de treball dels que ha creat i ha provocat un estancament de la renda mitjana i un augment de la desigualtat als EUA. En el seu llibre comparen la productivitat, indicador de creixement i de creació de riquesa, amb l'ocupació total als EUA. Des de la Segona Guerra Mundial fins a l'any 2000, productivitat i ocupació van créixer en paral·lel. Però a partir de l'any 2000, la productivitat ha continuat creixent però l'ocupació no. Hi ha hagut creixement i creació de riquesa, però no s'han creat llocs de treball. La seva tesi és que la tecnologia és al darrere del creixement de la productivitat i de l'estancament del nombre de llocs de treball, perquè elimina la necessitat de molts tipus de llocs de treball. En paral·lel, aquests autors han constatat que el PIB ha augmentat però la renda mitjana, no. Les seves investigacions els permeten de formular el que

anomenen la paradoxa de la nostra era: som més productius que mai, innovem més ràpidament que mai i, en canvi, la renda mitjana disminueix i tenim menys llocs de treball. La seva conclusió és que la tecnologia no beneficia tothom i que, en la cursa contra la màquina, alguns estan guanyant i d'altres estan perdent.

LA FUGIDA

La fugida de la manufactura es produeix a l'Anoia, però també a Catalunya, a Europa i als EUA. En català n'hem dit deslocalització i en anglès *off-shoring*. El pes de la indústria en l'economia catalana ha passat del 25,2% l'any 2000 al 19,2% l'any 2012, i el nombre d'ocupats ha passat de 673.000 el 2000 a 441.000 el 2011. D'ençà del 2000, la indústria nord-americana ha perdut cinc milions de llocs de treball. Això no obstant, aquest fenomen no s'ha produït a tot arreu. El pes de la indústria en l'economia alemanya s'ha mantingut al voltant del 24% en el mateix període.

La deslocalització ha afectat molts sectors industrials. Un empresari del sector de les joguines manifestava: *«Hi havia una autèntica febre per anar a la Xina. De cara als teus clients, si no fabricaves res a la Xina no eres competitiu i eres percebut com a "car". Fabricar a Espanya era un handicap. Els teus competidors se n'havien anat a la Xina i des del punt de vista comercial havies de "vendre" que havies anat a fabricar a la Xina».*

En el cas del sector tèxtil, el detonant va ser la liberalització del comerç tèxtil mundial del 2005, anunciada una dècada abans. Ho explicava molt bé David Garcia, gerent de FAGEPI, al diari digital *anoiadiari.cat* del 25 d'abril de 2013: «La liberalització va consistir a eliminar les quotes d'entrada de productes i a reduir d'un 50% els aranzels que paguen aquest productes importats. Aquesta liberalització fou progressiva i culminà plenament l'any 2005. La conseqüència no es va fer esperar: entren massivament productes més econòmics

que inunden el mercat. (...). La liberalització ha beneficiat els distribuïdors sense estructura industrial. Totes aquelles empreses de nova creació que obrien botigues i no tenien fàbriques a Espanya [Inditex, Mango, Desigual], han comprat a l'Àsia, han devaluat el mercat intern de la moda destrossant els seus competidors i han crescut sense haver de suportar els costos d'una indústria al darrere».

L'autor d'aquest article deia en una peça curta titulada «El pèndol del tèxtil» a *anoiadiari.cat* del 15 de maig de 2013: «[...] Es vivia una mena de "febre de l'or". Tothom deia que el futur de la manufactura era a la Xina, i les empreses que no tenien un peu a l'Àsia gairebé eren motiu de menyspreu i humiliació a les reunions del sector. El tancament de seccions senceres de maquinària es vivia gairebé com una celebració. Tothom cantava la supremacia del disseny i el màrqueting per sobre de la tècnica de producte i de procés. Calia obrir botigues i passar de les màquines de teixir a les màquines de vendre, el veritable motor de les empreses. Calia concentrar-se a servir el client i deixar que fossin els xinesos els que s'embrutes- sin les mans amb la manufactura. Ens rèiem de la trista fi d'una espècie en extinció, l'enginyer industrial branca tèxtil, i li reservàvem un darrer servei al sector: ensenyar els xinesos a fabricar com Déu mana. Era, també cal dir-ho, l'època en què tothom deia que els calés es feien amb el totxo».

Per tant, la deslocalització es va fer amb ferma determinació i amb prou alegria perquè no se'n mesuressin les conseqüències a mitjà i llarg termini. I va coincidir en el temps amb el *boom* immobiliari i amb la noció força estesa que el futur de l'economia ja no es fonamentava en la indústria sinó en els serveis.

EL RETORN

En anglès ja hi ha dues paraules per designar el retorn de la manufactura: *re-shoring* o bé *on-shoring*. Fins i tot, en alguns articles en mitjans

nord-americans, es parla de «repatriar» la manufactura, com qui repatria uns soldats enviats a l'Iraq o a l'Afganistan.

El debat sobre el retorn de la manufactura ha donat lloc a *best-sellers* com *Making in America*, de Suzanne Berger, i a nombrosos articles als mitjans de comunicació nord-americans. Fins i tot el MIT ha organitzat cursos i seminaris sota el títol *Future of Manufacturing* per formar directius en la indústria que anticipen que retornarà.

Són moltes les causes que explicarien un eventual retorn de la manufactura. Les dues principals són l'increment dels costos laborals als països asiàtics i l'increment del cost del transport entre aquests països i Europa i els EUA per l'augment del cost del petroli. Pel que fa a la primera causa, els salaris a la Xina han crescut de l'ordre d'un 50% en els darrers tres anys i, a més, comença a haver-hi vagues i demandes de millora de les condicions laborals, que s'acabaran traduint en legislació més favorable als treballadors d'aquests països. Aquest increment dels costos laborals als països asiàtics coincideix en el temps amb «devaluacions internes» a Europa i als EUA. En aquest sentit, els salaris a Espanya han disminuït durant quatre trimestres consecutius en el moment d'escriure aquest article.

Per tant, es redueix el diferencial de costos laborals entre Europa i els EUA, d'una banda, i l'Àsia, de l'altra, i augmenta el preu del petroli i, per tant, s'encareix el transport, un cost que l'enorme diferencial de costos laborals absorbia àmpliament. La lògica de la deslocalització era que aquest diferencial fos prou gran per compensar el cost del transport i determinats inconvenients de la fabricació a l'Àsia, que detallem tot seguit: la llunyania mateixa, la manca de control directe sobre el procés de fabricació, les dificultats per controlar la qualitat durant el procés de fabricació i, per tant, la possibilitat de sorpreses desagradables en obrir el contenidor, els mínims de fabricació per variant de producte, els terminis de quatre i cinc mesos des de la comanda a l'entrada del

contenidor al magatzem del comprador, el cost financer que han de suportar les empreses que fabriquen a l'Àsia, etc. Aquest darrer factor és un factor «ocult», però no menyspreable. Comprar mínims de fabricació per variant de producte i tenir un termini de lliurament de quatre o cinc mesos, havent de pagar la comanda a vegades en el moment de passar-la al proveïdor xinès, incrementa enormement els estocs i el capital de treball de les empreses i, per tant, les seves necessitats financeres, cosa que es tradueix en més interessos bancaris i més risc de fallida.

Hi ha dos factors de caire econòmic: d'una banda, l'increment de la demanda interna a la Xina. De l'altra, una previsible apreciació del iuan xinès. El primer factor té a veure amb l'emergència d'una classe mitjana a la Xina que exigeix consumir una part cada vegada creixent del que s'hi fabrica. El segon té a veure amb un tipus de canvi mantingut artificialment per afavorir les exportacions xineses i que potser no es podrà mantenir indefinidament.

En els darrers anys, i especialment en sectors com el tèxtil, les preferències dels consumidors han canviat en favor de l'exclusivitat. Per tant, les sèries curtes de fabricació i els constants canvis de model en el procés de fabricació, com a conseqüència d'una demanda també canviant, fan força inviable fabricar a la Xina, on les empreses no accepten comandes per sota d'uns mínims elevats.

Des del punt de vista polític i social, algunes tendències també empenyen el procés de retorn de la manufactura. La més important, la pressió perquè retorni la fabricació per les elevades taxes d'atur a Europa i als EUA, o el *boom* dels productes de proximitat, o el renaixement de l'etiqueta «Made in...», o fins i tot la preocupació de l'opinió pública per les condicions de seguretat en algunes de les fàbriques tèxtils de l'Àsia. En aquest sentit, els consumidors comencen a pensar que produir fora perjudica l'ocupació al país i és contrari a determinats valors. En aquest sentit, enquestes efectuades als EUA parlen d'un 70%

de consumidors disposats a pagar un sobrepreu per comprar productes manufacturats localment.

També hi ha factors relacionats amb la geografia i amb la geopolítica, com el fet que les catàstrofes naturals augmenten el risc en les cadenes de subministrament llargues o l'augment de la inestabilitat política a nivell mundial.

En el cas dels EUA, a més de la reducció del diferencial de costos laborals amb els països asiàtics i l'increment del cost del transport que s'assumeix gràcies a aquest diferencial, en els darrers anys s'ha produït un abaratiment de l'energia produïda i consumida als EUA per la descoberta de nous jaciments de gas i per l'aplicació de nous sistemes d'extracció.

Tanmateix, hi ha dues raons de tipus tecnològic que avalarien un retorn de l'activitat manufacturera. La primera té a veure amb els problemes que comporta desacoblar les plantes de producció dels centres de Recerca i Desenvolupament (R+D). En línia amb la tesi dels professors Pisano i Shih, anteriorment citats, no es pot ser innovador si no fabriques. Per tant, algunes companyies han decidit fer marxa enrere en els seus processos de deslocalització per tornar a ser innovadors acostant la fabricació als centres de R+D. L'altra raó és que les noves tecnologies estan canviant l'economia de la fabricació. Ordinadors, automatització, robots, etc., fan que es pugui fabricar molt més amb menys mà d'obra, de manera que l'argument del diferencial de costos laborals esdevé irrellevant.

ESTÀ TORNANT DE DEBÒ LA MANUFACTURA A OCCIDENT?

Està tornant la indústria? Encara és aviat per dir-ho. No n'hi ha prou amb indicis. Necessitem estadístiques i les estadístiques requereixen el seu temps. A més, un procés com la deslocalització, que s'ha produït al llarg d'una dècada, no es revertirà en un o dos anys. Caldrà una altra dècada o més temps per veure quina part de la manufactura des-

localitzada ha acabat tornant a Occident, a quin ritme ho ha fet i, sobretot, com ha tornat.

Algunes veus diuen que si es desplaça producció serà de la Xina a Mèxic, o de la Xina al Marroc, Turquia i l'Est d'Europa, però en cap cas de la Xina als EUA i a l'Europa Occidental. Unes altres veus indiquen que el futur dels fabricants de costos baixos és a les regions subdesenvolupades, com l'Àfrica, ja que el seu model requereix buscar contínuament qui ho pot fer a un cost més baix. I sempre acaba sortint algú...

QUINA MANUFACTURA TORNARÀ?

Per a Stephanie Clifford, articulista de *The New York Times*, les fàbriques que han sobreviscut a la deslocalització s'han automatitzat i donen feina a menys treballadors, de manera que els costos laborals no són un problema. *The Economist* aventura que s'utilitzaran tècniques de fabricació avançada, com la robòtica, que faran el procés productiu menys intensiu en treball i, per tant, alteraran l'economia de la fabricació. L'informe *The Future of Manufacturing*, encarregat pel govern britànic a un grup d'experts, conclou que moltes de les tecnologies més avançades requeriran menys treballadors, de manera que la manufactura no produirà nous llocs de treball, almenys mà d'obra directa a les fàbriques. La manufactura es basarà en més qualificació.

Acadèmics, articulistes i consultors s'han posat d'acord a afirmar que no hi ha un lligam entre el retorn de les plantes de fabricació i el retorn dels llocs de treball gràcies a l'increment dels costos salarials a l'Àsia; que la manufactura serà un sector d'alta tecnologia, amb fàbriques amb moltes màquines i molts ordinadors però pocs treballadors; que la paradoxa de la productivitat permetrà a les empreses del futur augmentar la producció sense augmentar el nombre de treballadors; i que els llocs de treball desplaçats per la tecnologia han desaparegut per sempre.

QUÈ CAL FER?

A l'Anoia, qui ha capitalitzat el debat sobre el retorn de la indústria ha estat el sector tèxtil. La patronal FAGEPI, amb el suport de l'Ajuntament d'Igualada, ha organitzat campanyes per atraure les produccions tèxtils que les grans cadenes de distribució volen «relocalitzar» i per captar empreses tèxtils aprofitant la disponibilitat de sòl industrial i mà d'obra qualificada.

Tot i que encara és aviat per valorar-ne els resultats, en aquesta campanya no s'ha fet el que cal fer i s'ha fet el que cal evitar. En lloc de basar-se en dades objectives i fets contrastats, ens hem basat en episodis puntuals. En lloc de tenir una visió de llarg termini, s'ha tingut una visió conjuntural. S'ha abusat de la retòrica i del «conte de la lletera». S'ha parlat amb lleugeresa de la creació de quatre-cents llocs de treball associats al retorn del tèxtil i s'han fet afirmacions del tipus: «*la tornada de les produccions a casa nostra és imparable*» o «*només que el 10% de la producció que [les empreses de moda catalanes] encarreguen a Àsia l'encarreguessin aquí, s'acabaria l'atur del sector tèxtil català*» o «*si tan sols un 1% de la producció de les grans marques es fes a l'Anoia s'acabaria amb l'atur de la zona*».

El que cal fer ara és preparar-se per a la indústria que tornarà amb mesures com la qualificació de la mà d'obra, el suport a la R+D, l'obertura de l'aixeta del crèdit, la reducció del cost de l'energia, la disminució de les cotitzacions socials per reduir els costos laborals, la disponibilitat de sòl industrial i infraestructures de transport i comunicacions, la supressió de les traves burocràtiques, etc.

Recentment han aparegut les 138 «Propostes per a un nou impuls a la indústria a Catalunya», elaborades per més de cent experts de patronals, sindicats i universitats de Catalunya agrupats sota la iniciativa «+ indústria. Pacte per a la indústria a Catalunya», i que van en la línia del que diem.

Ens hem de formar per a la indústria del futur, que exigirà unes competències que potser avui no tenim. Ens hem de preparar per a una indústria

dominada per tecnologies com la impressió 3D i la fabricació additiva, la computació i el Big Data, la robòtica i l'automatització, l'Internet de les coses, la nanotecnologia o la fabricació sense fàbriques. En aquest sentit, haurem d'acostumar-nos a un canvi de xip perquè alguns paradigmes cauran. En un debat a l'Ateneu Igualadí celebrat el dia 11 de febrer de 2014, la discussió es va centrar en bona part en la disponibilitat de sòl industrial. L'autor d'aquest article, en la seva intervenció final, va comentar que tenir una impressora 3D al menjador de casa també serà tenir una indústria, la qual cosa ens obligarà a plantejar-nos si podem tornar a fabricar al centre de les ciutats, en locals comercials, i a trencar paradigmes com que la indústria és allò que es fa en els polígons industrials.

ANTONI OLIVÉ I TOMÀS (Igualada, 1962) és doctor en direcció d'empreses per la UPC i professor de la IQS School of Management – Universitat Ramon Llull. Ha estat directiu de diverses empreses d'Igualada. És membre del consell de redacció de la *Revista d'Igualada* i col·laborador habitual del diari *Expansión* i del diari digital *anoiadiari.cat*.